

למלך ולנשיא עליהם (כמו שהציג רש"י שם ממ"א), ובכן ה' הנס די מפורסם, ולא היה צריך עוד להחזיק את רכוש סדום לסיוע לפרסום הנס, ולכן לא נטל מזה כלום, והשיב למלך סדום אם מחוט ועד שרוך נעל וגו'.
וזה שאמר אברהם למלך סדום, הרימותי

ידי אל ה' א' עליון קונה שמים וארץ, היינו שמכיון וע"י הנס הזה הרימותי ידי להראות לכל העולם את מציאות השם ויכלתו ושהוא א' עליון, וקונה שמים וארץ והכל שלו, וגם מבלעדי הרכוש שלך מכירים כולם האמונה הזאת, א"כ לא אקח מכל אשר לך.

וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים וגו' על דבר שרי אשת

אברם (י"ב, טז)

כמה שאמר "אשת אברם" צריך ביאור, וכי עדיין לא ידענו ששרי היא אשת אברם, וע"י בכלי יקר; וברש"י, על דבר שרי, ע"פ דבורה אומרת למלאך הך והוא מכה, וכ"ה במד"ר.

נמצא לפי"ז, שאם שרי היתה אומרת בהיותה בבית פרעה שאינה רוצה להיות עוד אשת אברם, היתה מתבטלת האישות והיתה נחשבת לפנויה, ולא ה' בו חטא אשת איש, ולא ה' מגיע לפרעה ענש עליה, אולם שרי לא רצתה לפרוש מאברהם, והיתה אומרת שהיא אשת אברם, וא"כ היא אשת איש, ולפיכך נענש עליה, וזה שאמ' על דבר שרי, ע"פ דבורה - "אשת אברם", היינו שאמרה שהיא אשת אברם ואין בדעתה לפרוש ממנו, אלא להשאר להיות אשתו. וזהו גם שאמרו שהי' ההכאה תלוי בדיבורה, כיון שתלוי ברצונה אם להיות אשת איש או לא.

ואפשר לומר בזה, ע"פ מה שכתב הרמב"ם בפ"ט מה' מלכים ה"ח, בדין גירושין של בן נח וז"ל: ומאימתי תהי' אשת חברו כגרושה שלנו, משיוציאנה מביתו וישלחנה לעצמה, או משתצא היא מתחת רשותו ותלך לה, שאין להם גירושין בכתב ואין הדבר תלוי בו לבד, אלא כל זמן שירצה הוא או היא לפרוש זה מזה פורשין עכ"ל,

ויהי ריב בין רעי מקנה אברם ובין רעי מקנה לוט והכנעני

והפריזו אז ישב בארץ (י"ג, טז)

ברש"י הביא ממדרש רבה: לפי שהיו רועיו של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדות אחרים, ורועי אברם מוכיחים אותם על הגזל, והם אומרים ניתנה הארץ לאברם, ולו אין יורש ולוט יורשו ואין זה גזל, והכתוב אומר והכנעני והפריזו אז ישב בארץ, ולא זכה בה אברם עדיין עכ"ל.

מכדי ירושה היא להם מאבותיהם, ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ופירש"י וז"ל: מכדי הארץ וכל המחובר לה ירושה לישראל היא

(א) לכאורה יקשה על זה מהסוגיא דמס' עבודה זרה (נ"ג, ב), דהקשו שם על הא דאמר רחמנא (דנ"ט, י"ז) ואשריהם תשרפון באש,

מאבותיהם, שהרי לאברהם נאמר כי לך אתננה, וגויים שבאו אחרי כן לא יכלו לאסרן בהשתחואה, עכ"ל. יעוי"ש בסוגי, א"כ הרי מבואר משם, דמשעה שהבטיח ה' לאברהם זכה בו הוא, וזרעו אחריו מכח ירושה, אף קודם שנכנסו לארץ, וכאן אמר שלא זכה בה אברהם עדיין משום שהכנעני והפריזי אז ישב בארץ, [שו"ר שבספר פרשת דרכים לבעל המשנה למלך בדרוש ט' עמד בזה עיי"ש].

ואפשר לומר ששתי הבטחות נאמרו בזה, הבטחה ראשונה, תיכף כשנכנס אברהם בארץ כנען, כתוב: (פרש"י, יג, ו-ו) ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם וגו' והכנעני אז בארץ, וירא ה' אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת, ולא אמר אז שיתן את הארץ לאברם אלא לזרעו, גם לא אמר לו לעשות שום דבר מיד להורות על קיום הנתינה, וא"כ באמת היתה אז טענת רועי אברהם נכונה, שעדיין לא זכה אברהם בארץ, וכשרועי לוט רועים בשדות אחרים הוא גזל.

אולם אחרי כן, אחרי הפרד לוט מעמו, היתה בכאן הבטחה שניה ונתינה ממש לאברם, שכתוב: (פרש"י, יג, יז-יז) וה' אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו שא נא עיניך וראה וגו' כי את כל הארץ אשר אתה ראה לך אתננה ולזרעך עד עולם, ושוב אמר: (טז יז) קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה, כפל שתי פעמים באותה אמירה שהוא נותן לו לאברם את הארץ, וגם צוה עליו ללכת בה לארכה ולרחבה להחזיק בה. ולא מיבעיא לשיטת ר' אליעזר (גמ' גמ' ק, א), שסובר לענין חזקה דבהילוך קנה, ולמד מכאן מאברהם שאמר לו הקב"ה קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה, הרי היה לו כבר בזה לקנין ממש, אלא אפילו לרבנן דפליגי עליו וסוברים שאין קונים

בהילוך, אלא משום חביבותיה דאברהם קאמר ליה, כדי שיהא נוח לכבוש לפני בניו, מ"מ כבר עשה אברהם מעשה ע"פ צווי ה' כדי לקיים הבטחת מתנת הארץ לו ולזרעו, ואפשר לומר, דגם לחכמים כבר ניתנה הארץ בהבטחה זו לאברהם, אלא דסברי דאין ללמוד מכאן דבהילוך קנה, דאולי הבטחת ומתנת ה' אינה צריכה לקנין, אלא דמאי דאמר ליה קום התהלך בארץ, הוא משום חביבותיה דאברהם שתהא נוחה ליכבש לפני בניו.

וכן משמע סתמא דגמרא, דכמה שאמר לו קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה, כבר זכה בה אז אברהם.

דנהה במס' סנהדרין (ק"א ע"א) אמרו, שאמר הקב"ה למשה חבל על דאבדין ולא משתכחין, הרי כמה פעמים נגליתי אל אברהם יצחק ויעקב כו' ולא הרהרו אחר מדותיו כו', אמרתי לאברם קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה, בקש מקום לקבור את שרה ולא מצא, עד שקנה בד' מאות שקל כסף ולא הרהר על מדותי, וכעין זה הוא במס' ב"ב (ט"ז ע"ג) שאמר שטן להקב"ה, רבש"ע שטתי בכל העולם כולו, ולא מצאתי נאמן כעבדך אברהם, שאמרת לו קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה, ואפ"ה בשעה שלא מצא מקום לקבור את שרה עד שקנה בד' מאות שקל כסף לא הרהר אחר מדותיך, א"כ משמע מזה שהחשיבו זאת לנסיון גדול לאברהם, שלא הרהר אחר מדותיו במה שלא מצא מקום לקבור את שרה, אף שהובטח לו קום התהלך בארץ כי לך אתננה, מוכח מזה שנאמר לו קום התהלך כי לך אתננה, דכבר זכה בה ושלו היא.

וא"כ מאז הבטחה שניה זו, שניתנה לו אחרי הפרד לוט מעמו, נחשבת הארץ

בעצמו לו ולזרעו אחריו, וא"כ אז כשדבר לבני חת שהיתה כבר אחרי הבטחה שניה, היתה טענת אברהם נכונה במה שאמר, ואם לא, אטלנה מן הדין, ובאמת היה צריך לומר להם שאמר לו הקב"ה כי לך אתננה ולזרעך, היינו שכבר ניתנה לו וזכה בה, אלא שאם יאמר להם כן, יאמרו שהקב"ה חלילה אומר ואינו עושה, שאם נתן לך את הארץ למה זה אתה בא אצלנו להתחנן ליתן לך מקום קבר, ובאמת הלא ענין זה נחשב לאברהם לנסיון גדול במה שלא הרהר אחר מדותיו של הקב"ה, וכמובא לעיל מגמ' סנהדרין (ק"ט). ובבא בתרא (יד:), וא"כ אף שאברהם עמד בצדקו ואמונתו ולא הרהר אחר מדותיו של הקב"ה, לומר היכן קיום ההבטחה, אבל לבני חת היה נזהר מלומר להם שכבר נתן לו הקב"ה את הארץ, כדי שלא יבואו ח"ו לומר שהקב"ה אינו מקיים הבטחתו, או שיפקקו ח"ו ביכלתו, לכן הודיע להם רק מהבטחה ראשונה שיתן הארץ לזרעו, וכיון שיצחק הוא ג"כ זרעו וגם על בנו יצחק מוטל לקבור את אמו, א"כ על כל פנים לא יגרע חלקו משאר התושבים, ובדין צריכים ליתן לו מקום קבורה לשרה, אולם באמת טענתו היתה יותר חזקה שאמנם זכה כבר בארץ, אלא שמהם תבע רק שעל כל פנים לא יגרע חלקו משאר התושבים לתת לו מקום קבר, וגם זה הוא מצד הדין, כיון שעכ"פ הובטח שהארץ תהא לזרעו, א"כ גם טענה זו מספקת שכבר אינו גר אלא תושב ככל התושבים, וזה שאמר אם תרצו הריני גר, ואם לאו אהיה תושב ואטלנה מן הדין, מצד ההבטחה הראשונה שעל ידה הוא עכ"פ תושב, אף שלא זכה בה עדיין ממש.

(ב) ומענין זה, של טענת רועי לוט, יש לנו לימוד והתבוננות, עד היכן הרצון והתאוה מוליכות שולל את הדעת הנכונה שבאדם, כי

לאברהם, דכבר זכה בה לו ולזרעו אחריו, ולנו היא ירושה מאבותינו, וזהו שאמרו בגמ' ע"ז, מכדי ירושה היא להם מאבותיהם, ורש"י שם דקדק והביא את הפסוק "כי לך אתננה", ולא הפסוק המוקדם "לזרעך אתן את הארץ הזאת", אלא האמירה האחרונה שנאמרה לו אחרי הפרד לוט מעמו, משום שרק מאז זכה אברהם את הארץ לו ולזרעו אחריו.

אבל כשרבו רועי אברהם עם רועי לוט, שהיה לפני הפרד לוט מעמו, ולא היתה עדיין ההבטחה השניה, לכן אמר הכתוב והכנעני והפריזי אז יושב בארץ, ולא זכה בה אברהם עדיין.

וברמב"ן כאן כתב וז"ל: וטעם כי לך ולזרעך, שתחזיק במתנה מעכשיו להנחילה לזרעך, כמו שאמרו רבותינו ירושה היא להם מאבותיהם עכ"ל, הרי מבואר מזה כמוש"כ, שבהבטחה זו זכה אברהם בעצמו את הארץ לו ולזרעו, וזהו שאמרו בגמ' ירושה היא להם מאבותיהם.

ולדברינו עדיין צריך לבאר, במה שכתב רש"י בפ' חיי שרה, שאמר אברהם לבני חת: גר ותושב אנכי עמכם, אם תרצו הריני גר, ואם לאו אהיה תושב ואטלנה מן הדין שאמר לי הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת, (והוא צ"ל כאן) וכבר הקשה ע"ז הרא"ם מדברי רש"י כאן שכ' והכנעני והפריזי אז יושב בארץ ולא זכה בה אברהם עדיין, וא"כ איך אמר שאטלנה מן הדין. [ועי' בפרשת דרכים הנ"ל שיישב זה לפי דרכו] ולדברינו לכאורה עדיין אינו מבואר, דהא שם הביא רש"י הפסוק לזרעך אתן את הארץ הזאת, שהיא ההבטחה ראשונה, ובזה לא זכה עדיין בארץ.

אולם לפי המבואר שאמנם ניתנה הארץ לאברהם בהבטחה שניה, וכבר זכה בה

הרי טענת רועי לוט היתה על יסוד ההבטחה שהבטיח הקב"ה לאברהם לזרעך אתן את הארץ הזאת, וא"כ ממה נפשך, אם יהיה זרע לאברהם א"כ אין לוט יורשו, ואם לא יוליד ולא יהיה לו זרע, א"כ אין כאן מתנה מעיקרא, כי הלא רק לזרעו ניתן לו - בהבטחה

ראשונה שלפני הפרד לוט מעמו - גם, אם הם מאמינים בהבטחת ה' בנתינת הארץ, יאמינו גם שיהיה לו זרע, וא"כ אין לוט יורשו, אלא שזה כוחו של היצר, שמסמא את עיני השכל עד שאינו שומע ומתבונן אפילו בדברי עצמו, הנסתרים מיניה וביה (*).

ויאמר אברהם אל לוט אל נא וגו' הפרד נא מעלי אם השמאל

ואימינה וגו' (יג, טו-טז)

צריך בזה טעם, אברהם אבינו שעיקר עבודתו היתה לפרסם שם ה', ולהכניס נפשות תחת כנפי השכינה, כמו שנא' ואת הנפש אשר עשו בחרן, וכן ויקרא בשם ה',

וכמו שאמרו בב"ר, מלמד שהקריא שמו של הקב"ה בפי כל בריה, לא מצא עצה ודרך להשפיע על לוט ואנשיו להשקיט המריבה, כי אם לומר לבן אחיו הקרוב אשר נתלווה

(* ומעין זה אפשר להסביר, במה שפירש רש"י בפ' בראשית (ד, כד), על הפסוק, כי שבעתיים יקם קין ולמך שבעים ושבעה: ומה קין שהרג, נתלה לו שבעה דורות, אני שלא הרגתי, לא כ"ש שיתלו לי שביעיות הרבה, וזה ק"ו של שטות, א"כ אין הקב"ה גובה חובו ומקיים את דברו עכ"ל.

ויש להבין, כיון שהוא ק"ו של שטות, א"כ לאיזה צורך כתבה לנו התורה את דברי השטות שלו, ולפי האמור יתכן, שבא להורות לנו, שבדבר שהאדם רוצה ומשוחד שיהיה כך וכך, או שלא יהיה, הנגיעה משחדתו כל כך, להסיק ולהוכיח דבר מעוות אף שהוא נגד השכל, רק משום שלבו נוטה להענין שיהיה כך, אע"פ שהענין מבורר לשטות ולסכלות בעיני אחרים בבירור גמור, ובכל זאת, להמשוחד נראה הק"ו של שטות לדבר ישר.

ועוד מצינו במסכת ראש השנה (כב, ב): פעם אחת בקשו בייתוסין להטעות את החכמים, שכרו שני בני אדם בד' מאות זוז, אחד משלנו ואחד משלהם, שלהם העיד עדותו ויצא, שלנו אמרו לו כו', ופירש"י להטעות את החכמים. שאירע יום ל' של אדר בשבת, ולא נראה חודש בזמנו, והבייתוסין מתאווין שיהא יום ראשון של פסח בשבת, כדי שתהא הנפת העומר בא' בשבת ועצרת בא' בשבת, לפי שהן דורשין, ממחרת השבת יניפנו, ממחרת שבת בראשית, כמשמעו, ושכרו שני בני אדם להעיד שראו את החודש היום עכ"ל, והקשו שם בתוספות: וא"ת ומה מרויחין, והלא מתקלקלין לענין פסח [דהלא אליבא דאמת אין היום פסח], וי"ל דלא חשיבי ליה קלקול, משום דרש"י, אתם ואפילו מזידים עכ"ל, והנה מה מאד תמוה דעתם של הבייתוסים בזה, ונסתרת מדעת עצמם הם, דהלא אינם מאמינים בדרשות חז"ל, ולכן דרשו ממחרת השבת כמשמעו, שהוא שבת בראשית, ולא קבלת חז"ל, שהכוונה בפסוק הוא ממחרת יו"ט שג"כ איקרי שבת, וא"כ, הלא דרשה זו "אתם אפילו מזידים", דרשוהו חז"ל ג"כ מדרשה (שם כה), במה דכתיב אשר תקרא אתם, דג' פעמים כתיב אתם בלא ויו, ולא כתיב אותם ביו, וקבלו חז"ל לדרוש מזה, אתם אפילו שוגגים, אתם אפילו מזידים, אתם אפילו מוטעים, וכל זה הוא לפי דרשת חז"ל שקבלו בע"פ לדרוש כן, אבל הם הבייתוסים הלא אינם מאמינים בדרשות חז"ל, ומשו"כ רצו להטעות את החכמים לקדש את החודש שלא בזמנו, וא"כ לפי דעתם, מה מרויחין בהטעיה זו, הלא כנגד זה המה מקולקלים בימי הפסח, וכמו שהק' התוס', והתירוץ של אתם אפילו מזידים, הלא הוא רק לפי קבלת חז"ל, שבזה אינם מאמינים, אלא שעד כאן הוא כוחו של היצר, לסמא עיני השכל, שבמה שיש להם רצון ונטיה להטעות, אז כבר סמכו בזה על קבלת חז"ל, לדרוש אתם אפילו מזידים, בכדי להפיק רצונם להטעות ולהכשיל, אף שזה בעצמו הוא נגד שיטתם, ונסתרים מיניה וביה.